

Azrail İnancı Vahiy mi İsrailiyat mı

— muhammed-ridvan-kaya · 19 Mayıs 2026

İslam dininde "ölüm meleği" olarak bilinen Azrail figürü, yüzyıllar boyunca Müslüman toplumların zihninde derin bir yer edinmiştir. Türkü ve şiirlerde, halk anlatılarında, hatta gündelik konuşmalarda adından sıkça söz edilen bu isim, sanki Kur'an'ın temel bir unsuruymuş gibi kabul görmektedir. Oysa meseleye daha dikkatli bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, son derece çarpıcı bir gerçekle yüz yüze gelmektedir: "Azrail" ismi ne Kur'an-ı Kerim'de ne de hadis kaynaklarında geçmektedir. Bu durum, söz konusu inancın kökenini ve İslam akidesiyle bağdaşıp bağdaşmadığını ciddi biçimde sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Azrail İsminin Kökeni ve Tarihsel Arka Planı

"Azrail" kelimesi, Sami dil ailesine mensup İbranice kökenli bir isimdir. Kelimenin etimolojisine bakıldığında, İbranice'deki "El-azar" formuna dayandığı ve "Tanrı'nın yardımı" anlamını taşıdığı görülmektedir. Bu isim "ayıran" ya da "bir şeyi bir şeyden koparan" anlamına gelmekte olup bu anlam, zamanla ölüm meleğiyle özdeşleştirilmesinin kapısını aralamıştır. Bu ismin İslam dinine girişi, doğrudan vahiy yoluyla değil; Yahudi ve Hristiyan geleneklerinin İslam kültürüyle temasının bir ürünü olarak gerçekleşmiştir. Yahudi geleneğinde ölüm meleğine dair çeşitli anlatılar mevcuttur. Bu anlatılar, İslam'ın ilk dönemlerinde Ehli kitap'la kurulan ilişkiler aracılığıyla —özellikle İsrailiyat kanalıyla— İslami literatüre sızmıştır. Dolayısıyla "Azrail" ismi, İslam'ın özgün vahiy kaynağından değil; sonraki dönemlerde İslam kültürüne karışmış yabancı anlatı unsurlarından beslenmektedir.

Kur'an'da Ölüm Meleği: Tekil mi, Çoğul mu?

Kur'an-ı Kerim'de ölümle ilgili pek çok ayet yer almakta; ancak bu ayetlerin hiçbirinde "Azrail" adı zikredilmemektedir. Üstelik Kur'an, ölüm görevini tek bir meleğe değil, melekler topluluğuna atfetmektedir. En'âm Sûresi'nin 61. ayeti bu bağlamda son derece açık bir ifade taşımaktadır:

> "Ve O, kullarının üzerinde mutlak hâkimdir. Size koruyucu melekler gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiğinde, elçilerimiz onun canını alır; onlar görevlerinde asla kusur etmezler." (En'âm, 6:61)

Bu ayette dikkat çeken birkaç önemli husus vardır. Birincisi, "Resullerimiz" ifadesi çoğul kullanılmıştır; yani can alma işi tek bir meleğin tekelinde değildir. İkincisi, ölüm anındaki bu görevin kusursuz biçimde yerine getirildiği vurgulanmakta, ancak bu görevi ifa eden meleğe herhangi bir özel isim verilmemektedir. Muhammed Sûresi'nin 27. ayeti de benzer bir çerçeve çizmektedir:

> "Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak onların canlarını aldıklarında halleri nice olacak?" (Muhammed, 47:27)

Burada da fiil ve öznel atıflar çoğul olarak kullanılmıştır. Can alma eylemi, birden fazla meleğin ortak faaliyeti olarak resmedilmektedir. Kur'an'ın bu tutarlı çoğul dili, tek ve bireysel bir "ölüm meleği" anlayışını desteklememektedir. Nahl Sûresi'nin 32. ayeti ise iyi insanların ölüm anını tasvir ederken yine çoğul bir ifade kullanmaktadır:

> "Melekler, iyi kimseler olarak canlarını aldıklarında 'Selam size! Yaptıklarınıza karşılık girin cennete' derler." (Nahl, 16:32)

Bu ayet, ölüm anının salt korkutucu bir biçimde değil; müminler için huzur ve müjde dolu bir karşılama şeklinde tasvirini sunarken, yine melekler topluluğuna atıfta bulunmaktadır.

"Melekü'l-Mevt" İfadesi: Tek Bir İsim mi, Bir Unvan mı?

Bu noktada şöyle bir itiraz yükselir: Kur'an'da Secde Sûresi'nin 11. ayetinde şu ifade yer almaktadır: > "De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz." (Secde, 32:11)

Bu ayette "melekü'l-mevt" (ölüm meleği) tekil biçimde kullanılmıştır. Ancak bu ifadenin "Azrail" adlı özel bir meleğe işaret ettiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü Kur'an, bu meleğe herhangi bir özel isim vermemiştir. "Melekü'l-mevt" bir unvan ya da görev tanımıdır; tıpkı "elçi" kelimesinin belirli bir kişiyi değil, bir görevi tanımlaması gibi. Dahası, bu ifadenin diğer ayetlerde kullanılan çoğul ifadelerle çeliştiği düşünülmemelidir.

Musa Nebi ve Ölüm Meleği Rivayeti: Eleştirel Bir Okuma

İslam dininde yaygın biçimde aktarılan ve Sahih-i Buhari ile Sahih-i Müslim'de yer aldığı belirtilen bir rivayete göre ölüm meleği, Musa nebinin canını almak üzere gelmiş; Musa ise meleğe tokat atarak onun gözünü çıkarmıştır. Allah'ın meleğin gözünü iade ettiği ve ardından Musa'nın ölüm zamanını kendisinin belirleme talebinde bulunduğu anlatılmaktadır. Bu rivayette de dikkat çekici olan, "Azrail" isminin geçmemesidir. Yani ismin Kur'an'da bulunmaması gibi, kaynaklarda aktarılan bu rivayette de "Azrail" adı yer almamaktadır. Öte yandan bu rivayetin muhtevası, Kur'an'ın genel mesajıyla ciddi bir gerilim içindedir. Kur'an, resulleri Allah'ın iradesine tam teslimiyet içinde tasvir eder. Ölümün de dahil olduğu her şeyin Allah'ın takdiriyle gerçekleştiğini bilen bir nebinin, Allah'ın görevlendirdiği bir meleğe fiziksel şiddet uygulaması, bu teolojik çerçeveye bağdaşmamaktadır. Nitekim Kur'an'da Musa'nın karakteri – hem öfkeli hem de derin bir imanla donanmış biri olarak– çizilmektedir; ancak Allah'ın meleğine tokat atmak, farklı bir boyuta işaret etmektedir. Bu rivayet İslam düşmanları tarafından İslam'a sızdırılmıştır.

İsrailiyat Meselesi: Yabancı Anlatıların İslam'a Girişi

İsrailiyat, İslam tefsir literatüründe Yahudi ve Hristiyan kaynaklı rivayetleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. İslam'ın ilk dönemlerinde, Ehlikitap'tan İslam'a geçen bireyler kendi dinî kültürlerinden gelen anlatıları aktarmış; bu anlatılar zaman zaman tefsir ve hadis literatürüne karışmıştır. "Azrail" ismi, tüm özellikleriyle bu İsrailiyat kategorisine girmektedir. Yahudi apokrif literatüründe, özellikle Talmud ve çeşitli midraşlarda, ölüm meleğine ilişkin ayrıntılı anlatılar mevcuttur. Bu anlatıların İslam kültürüne geçişi, Azrail'in ölüm meleği olarak benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim ilk büyük tefsir ve hadis derleyicilerinin ardından yazılan popüler İslami eserlerde Azrail'den giderek artan biçimde söz edilmesi, bu geçişin tarihsel sürecini gözler önüne sermektedir.

Vahyin Sessizliği: Teolojik Bir Değerlendirme

Kur'an-ı Kerim, inanç esasları konusunda son derece açık ve ayrıntılıdır. Allah'ın isim ve sıfatları, meleklerin genel görevleri, ahiret hayatının aşamaları gibi konularda vahiy, gereken her bilgiyi aktarmıştır. Eğer "Azrail" adlı bir meleğin varlığı inanç açısından zorunlu ve belirleyici olsaydı, Kur'an'ın bu ismi açıkça zikretmesi beklenirdi. Oysa ölüm göreviyle ilgili herhangi bir meleğe Kur'an'da özel bir isim verilmemiştir. Bu sessizlik, tesadüfi değil; anlamlı bir tercih olarak değerlendirilmelidir.

İnancı Vahiyle Sınamak

Azrail inancı, Müslüman toplumların kültürel belleğinde derin izler bırakmış olsa da bu inancın Kur'an ve hadisler açısından sağlam bir temele oturtulması güçtür. Ulaşılan sonuçlar şu başlıklar altında özetlenebilir:

Birincisi, "Azrail" ismi ne Kur'an-ı Kerim'de ne de ölüm meleğine ilişkin hadislerde geçmektedir. İsim, Yahudi ve Hristiyan geleneklerinden İslam kültürüne taşınmıştır.

İkincisi, Kur'an ölüm görevini çoğunlukla çoğul ifadelerle aktarmaktadır. Can alma işi, melekler topluluğuna atfedilmekte; bu durum, tek ve baskın bir "Azrail" tasvirini sorgulatmaktadır.

Üçüncüsü, "melekü'l-mevt" ifadesi bir unvandır; özel bir isim değildir ve bu ifadeyi doğrudan "Azrail"le özdeşleştirmek, metinden çıkarılabilecek bilginin ötesine geçmektedir.

Dördüncüsü, Musa nebinin ölüm meleğine tokat attığına dair rivayet, Kur'an'ın resul tasvirini içeriği itibarıyla zorlamaktadır ve İsrailiyat etkisi taşıdığı değerlendirilebilir.

Beşincisi, İslam akidesinin temel ilkesi, inanç esaslarını vahiy temeline dayandırmaktır. Vahyin açıkça isimlendirmedeği bir meleği, o isimle anmak ve ona belirli sıfatlar atfetmek, dinin özgün yapısına sonradan eklenmiş unsurların kabulü anlamına gelmektedir. Bu değerlendirme, Müslümanları Allah'ın meleklerle genel olarak inandıklarından vazgeçmeye değil; aksine inanç iddialarını Kur'an süzgecinden geçirmeye davet etmektedir. Kur'an'ın açıkça bildirdiği, ölüm anında meleklerin görev yaptığı gerçeğidir. Ancak bu gerçek, vahyin ötesine geçen ve kültürel-dinî aktarımın ürünü olan isimlendirmeleri zorunlu kılmamaktadır. İslam'ın temel epistemolojik ilkesi her zaman aynıdır: Kur'an yeterlidir. Bu ilke, Azrail meselesinde de rehber olmaya devam etmektedir.